

Dušan BRINZANIK

Živé tělo jako pramen svobody. (Filosofická studie o původu svobody vůle jakožto skutečnosti i pojmu.)

Práce Dušana Brinzanika zasluhuje pozornosti zejména promyšleným a velmi koncepčním přístupem k tématu, tedy již v ohledu metodickém. Téma jasně vymezuje, aniž ale limituje: v práci jde především o to vymezit – na pozadí současného položení otázky po svobodě vůle v rámci diskusí o determinismu a indeterminismu – *podmínky, za nichž je smysluplné* se tématem zabývat, resp. na různých exemplárních konceptech vykazují momenty, kdy se samo téma svobody vůle ztrácí jakožto téma zcela abstraktní a odtržené od žité zkušenosti. Stručně (ale nikoli dostatečně přesně) by se tedy dalo říci, že předložená práce chce kritikou určitých pojetí zjistit, čemu se uvažování o svobodě musí vyhnout a jak se to má s jeho – často pouze implicitními – premisami.

Toto obecné vymezení tématu a metody však ponechává stranou jiný, neméně důležitý aspekt práce, jímž je nesmírně precizní analýza pojmů a způsobů argumentace, jemná rozlišení, která zavádí a která leckdy sama způsobí, že analyzovaná koncepce se ukazuje jako ne-smyslná. Poté, co v exkursu do historie ukázal kořeny moderního sporu mezi svobodou a determinismem v pojetí dostatečného důvodu a poté, co odlišil roviny (morální a eticky motivovaná tázání po svobodě je třeba odložit do doby, kdy se vyjasní ontologický statut svobody, morální pojetí jsou z ontologického odvozena), volí pro účely detailního rozboru standardní moderní představy (determinismus fyzikální a determinismus psychologický), jejichž pomocí se formuluje první modus zkoumání: slučitelnost či neslučitelnost různých podob determinismu (či indeterminismu) s pojmem svobody, jak mu běžně rozumíme. Už zde se ukazují velmi důležité momenty, například odlišení predikability a determinismu (dvě východiska, která vedou ke dvěma odlišným pojetím nutnosti) a už zde se také rýsuje strategie, se kterou bude analýza provedena: problém přísně deterministického obrazu světa není v tom, že naše jednání by bylo lze předpovídat, nýbrž v tom, že pak by pro nás nemělo smyslu mluvit o tom, že *konáme*. Navíc se ukazuje, že indeterministický svět je vlastně odvozeninou deterministického, tedy že k sobě mají blíže, než se zdá, což vede dokonce k jisté cirkularitě a paradoxu: „...v okamžiku, kdy se ukáže absurdita spojení indeterministické náhody se svobodou, je namístě – v tomto prostoru a v rámci tohoto způsobu myšlení – obrát k opaku, a sice k determinismu jako jediné záruce nějaké možnosti svobody“ (str. 26). (Cituji i proto, aby bylo zřejmé, jak jemné analýzy práce podává a jak netriviální jsou zjištění, k nimž dochází, jakkoli se zprvu zdá, že příklady jsou samy sebou jasné.) Dušan Brinzanik ale nezůstává jen u analýzy: pozorný čtenář se začíná všimnout obrátů „nejsme schopní“, „nejsme ochotní“ vystát pocit, že jsme loutky apod., což se zprvu zdá být jen „způsob mluvy“, avšak je zřejmé, že právě na těchto místech analýzy odkazují k vlastnímu tématu práce: *živé tělo jako pramen svobody*.

Úkolem posudku školitele není referovat obsah práce, avšak nemohu zde nezmínit, jak širokou škálu autorů a konceptů práce rozebírá: v kapitolách o sporu determinismus-indeterminismus resp. kompatibilita-nekompatibilita se postupně objevují Karl Popper, Laura Ekstrom, Roderick Chisholm, Richard Foley, Harry Frankfurt, Michael Slote, Stewart Goetz, Carl Ginet aj. Důležité však je, že v okamžiku, kdy se například ukáže, že pozitivní definice pojmu svobody, která se v jednotlivých konceptech předkládá, je neudržitelná,

postoupí práce o další krok vpřed, protože se ukazují právě ony podmínky, za nichž se problém svobody neklade smysluplným způsobem.

Logickým středem práce je následující argument: spor determinismu a indeterminismu je scestí proto, protože se pohybuje na půdě sporné představy světa (která je formována právě vědou a jejím pojetím „zákona“ a logické nutnosti), jež předem určuje, co je *lidské jednání* způsobem, který vede ke sporu v každé úvaze o lidské svobodě v tomto světě? tato zásadní námitka – jak je zjevné – platí jak pro determinismus, tak i pro jeho dvojníka, tj. indeterminismus. Na této půdě není možné *pozitivně* formulovat, co by vůbec mohlo být základem svobody (str. 78). Proto je důležitý další krok analýzy, krok k determinismu psychologickému, ale jen proto, že v něm se dostává ke slovu fenomén těla, tedy otevírá se v něm (ač teprve tehdy, je-li vymaněn z vázanosti na vliv determinismu fyzikálního) příchod „žitého celku, který se pohybuje ze sebe sama tím do světa přivádí nějaký účel“ (str. 125), tedy otevírá cestu k „faktu života“. Teprve odtud je patrný jiný rozměr uvažování o svobodě než je ten, který svobodu spojuje s racionalitou jako reflexivitou (svoboda podmíněna distancí k „temnému“, „neprůhlednému“). De facto je překážkou úvah o svobodě nejen špatný pojem světa, nýbrž právě tak i špatný pojem Já, který chápe danosti jako omezení. Závěr celé práce, který je ve znamení teze „život je autonomie a autonomie je svoboda“ nechce podat odpověď na otázku „co je svoboda“, nýbrž v souladu s předznamenáním celé práce ukázat na způsob, jak o svobodě uvažovat tak, aby tato úvaha byla v souladu s tím, co jako živé bytosti o svobodě *víme*. Život je svobodný jakožto život (str. 125).

Dušan Brinzanik se po určitou dobu zabýval také myšlením Ladislava Hejdánka. Jeho práce – nikoli tím, co říká, nýbrž tím, jak je myšlena, po stránce metody, svým kritickým přezkoumáváním předpokladů - - dokazuje, že tato lekce byla velmi užitečná, že však ji autor dokázal také přetvořit a originálně na ni navázat.

Jako školitel mohu k celkovému hodnocení dodat jen tolik: pro mne osobně není pochyb o její vysoké úrovni, o velmi originálním zpracování a šíři autorů, se kterou se práce naprosto suverénně vyrovnává. Nemohu o tom pochybovat již proto, že k sepsání tohoto posudku jsem potřeboval celý jeden týden, což je jev velmi neobvyklý, a navíc mám pocit, že jsem ji četl nejen proto, abych ji hodnotil, nýbrž také proto, abych se poučil a inspiroval. Časté konzultace byly, jak doufám, užitečné pro obě strany.

I z těchto důvodů navrhuji hodnotit práci jako
v ý b o r n o u .

17. září 2006
Miroslav Petříček

